

YUKOS ARBITRAŽAS – TRIBUNOLO JURISDIKCIJA IR INVESTUOTOJŲ APSAUGOS STANDARTAI

Rimantas Daujotas

Doktorantas, Karalienės Marijos Koledžas,
Londono Universitetas
Gynėjų g. 4, Vilnius, Lietuva
www.rdaujotas.com
El. p.: rimantasdaujotas@gmail.com

Įvadas

2014 m. liepos 28 d. tarptautinis arbitražo tribunolas Hagoje vienbalsiai nusprendė, kad Rusijos Federacija pažeidė Energetikos Chartijos Sutarties¹ normas Yukos Universal Limited, Hulley Enterprises Limited bei Veteran Petroleum Limited kompanijų atžvilgiu². Šios trys kompanijos sudarė akcininkų daugumą Yukos korporacijoje. Pažeidimų kompensavimui ir žalos atlyginimui arbitražo tribunolas įpareigojo Rusijos Federaciją sumokėti 1,85 milijardus JAV dolerių Yukos Limited, 39,97 milijardų JAV dolerių Hulley Enterprises Limited bei 8,2 milijardus dolerių Veteran Petroleum Limited. Priteistos žalos suma, kuri susumavus viršija 50 milijardų JAV dolerių, daro šį Yukos tarptautinį arbitražą vienu didžiausiu bei reikšmingiausiu tarptautinio arbitražo procesu istorijoje³. Buvę pagrindiniai Yukos akcininkai inicijavo tarptautinį arbitražą 2005 metais remdamiesi Energetikos Chartijos Sutartimi reikalaudami arbitražo tribunolo priteisti 114 milijardų JAV dolerių kompensaciją.

Energetikos Chartijos Sutartis yra unikali tarptautinė sutartis, kurios pagrindiniai tikslai siejasi su vyriausybinių lygio bendradarbiavimo skatinimu energetikos sektoriuje⁴. Ši sutartis buvo pasirašyta 1994 metais ir įsigaliojo 1998 metų balandžio mėn. Šis privalomas teisinis dokumentas buvo pasirašytas ir ratifikuotas 54 valstybių, kurių dauguma yra Europos Sąjungos šalys nares bei

---

¹ Energetikos Chartijos Sutartis (Energy Charter Treaty, concluded on 17 December 1994, entered into force – 16 April 1998, 34 ILM 360 (1995);

² Final Award of 18 July 2014, Hulley Enterprises Limited (Cyprus) v. The Russian Federation; Final Award of 18 July 2014, Yukos Universal Limited (Isle of Man) v. The Russian Federation; Final Award of 18 July 2014, Veteran Petroleum Limited (Cyprus) v. The Russian Federation;

³ Žr. plačiau - S. Nappert. "Mammoth Arbitrations: the Yukos Awards of 18 July 2014" TMD (2014); R. Teitelbaum. "What's Tax Got To Do With It? The Yukos Tribunal's Approach to Motive and Treaty Interpretation" TMD (2014); M. Davies. "Winning the Battle Does Not Mean Winning the War: Challenges Facing the Yukos Shareholders in Enforcing Their Arbitration Awards Against the Russian Federation in England and Wales" TMD (2014); B. Sabahi and D. Ziyaeva. "Yukos v. Russian Federation: Observations on the Tribunal's Ruling on Damages" TMD (2014);

⁴ Žr. plačiau - Energy Charter Secretariat. *The Energy Charter Treaty and Related Documents*. Energy Charter Secretariat, 2004; Konoplyanik, Andrei, and Thomas Walde. "Energy Charter Treaty and its role in international energy." *J. Energy Nat. Resources L.* 24 (2006): 523; Wälde, Thomas W. "Investment Arbitration Under the Energy Charter Treaty—From Dispute Settlement to Treaty Implementation." *Arbitration International* 12.4 (1996): 429-466;

pati Europos Sąjunga. Rusija sutiko tik su ribotu šios sutarties veikimu 1994 metais ir tik ta apimtimi, kuri neprieštarautų Rusijos Federacijos konstitucinėms normoms bei įstatymams ir niekada šios sutarties neratifikavo. Sutarties šalys – Baltarusija, Islandija, Norvegija bei Australija taip pat įsipareigojo taikyti šią sutartį tik ribota apimtimi.

Energetikos Chartijos Sutartis pateikia išsamias taisykles užsienio investicijų apsaugos atžvilgiu energetikos sektoriuje, įskaitant ir apsaugą nuo neteisėtos nacionalizacijos, nesąžiningo bei nelygiateisio užsienio investuotojų traktavimo lyginant su vietiniais bei kitais užsienio investuotojais investuojančiais šalyje bei skėtines apsaugos normas⁵, kurios tam tikrais atvejais leidžia investuotojams teikti ieškinius tarptautiniame arbitraže ir dėl komercinių sutarčių pažeidimų. Kaip ir Šiaurės Amerikos Laisvos Prekybos Sutartis (angl. North American Free Trade Agreement - NAFTA)⁶, bei dvišalės investicijų skatinimo ir apsaugos sutartys, Energetikos Chartijos Sutartis suteikia teisę užsienio investuotojams teikti ieškinius prieš investicijas priimančias valstybes ir reikalauti žalos atlyginimo jei investuotojai mano, kad jų teisės bei garantijos užtikrintos Energetikos Chartijos Sutartyje buvo pažeistos. Energetikos Chartijos Sutartis numato investuotojui teisę pareikšti ieškinį prieš investicijas priimančią valstybę Tarptautiniame investicinių ginčų sprendimo centre Vašingtone (angl. the International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID)) arba Stokholmo Arbitražo Institute (SCC) arba pateikti ieškinį remiantis Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNCITRAL) arbitražo taisyklėmis. Lig šiol, investuotojai buvo pateikę daugiau nei 30 ieškinių tarptautiniame arbitraže remdamiesi Energetikos Chartijos Sutartimi. Būtent remdamiesi Energetikos Chartijos Sutartimi buvę pagrindiniai Yukos akcininkai pareiškė ieškinį tarptautiniame arbitraže Hagoje reikalaudami pripažinti Rusijos Federaciją pažeidusią savo tarptautinius įsipareigojimus ir reikalaudami žalos atlyginimo.

2009 m. lapkričio 30d. Yukos Arbitražo tribunolas priėmė preliminarų sprendimą dėl jurisdikcijos ir priimtimumo⁷, kuriame atmetė Rusijos Federacijos argumentus dėl arbitražo tribunolo jurisdikcijos nebuvimo. 2014 m. liepos 28 d. tribunolas savo galutiniame sprendime konstatavo, kad Rusijos Federacijos valstybiniai organai nacionalizavo Yukos išimtinai politiniais motyvais. Tribunolas nusprendė, kad veiksmai, kurie buvo nukreipti prieš Yukos sąlygojo netiesioginę turto ekspropriaciją arba nacionalizaciją, kurios negalima pateisinti viešųjų interesų apsauga. Be to,

---

⁵ Žr. plačiau - Sinclair, Anthony C. "The origins of the umbrella clause in the international law of investment protection." *Arbitration international* 20.4 (2004): 411-434; Walde, Thomas W. "Umbrella Clause in Investment Arbitration: A Comment on Original Intentions and Recent Cases, The." (2005);

⁶ Žr. plačiau - Alvarez, Guillermo Aguilar, and William W. Park. "New Face of Investment Arbitration: NAFTA Chapter 11, The." *Yale J. Int'l L.* 28 (2003): 365; Legum, Barton. "Innovation of Investor-State Arbitration under NAFTA, The." *Harv. Int'l LJ* 43 (2002): 531; Staff, Marcia J., and Christine W. Lewis. "Arbitration Under NAFTA Chapter 11: Past, Present, and Future." *Hous. J. Int'l L.* 25 (2002): 301;

⁷ Yukos Universal Limited prieš Rusijos Federaciją, PCA bylos nr. AA227, arbitražas pagal 26 Energetikos chartijos sutarties straipsnį ir UNCITRAL arbitražo taisykles, 1976m. (Preliminarus sprendimas dėl jurisdikcijos ir priimtimumo, 2009 m. lapkričio 30d.);

arbitražo tribunolas nusprendė, kad Rusijos Federacijos veiksmai prasilenkė su teisingo proceso principais. Todėl, remdamasis Energetikos Chartijos Sutartimi, tribunolas konstatavo, kad Rusijos Federacija turi sumokėti atitinkamą prarasto turto vertės kompensaciją buvusiems Yukos savininkams.

Yukos arbitražo tribunolo sprendimai, tiek Preliminarus sprendimas dėl jurisdikcijos, tiek Galutinis sprendimas dėl bylos esmės pateikė svarbių išaiškinimų dėl investicinio arbitražo tribunolo jurisdikcijos nustatymo ir jos problematikos bei investuotojų apsaugos standartų interpretavimo tarptautinėje investicijų teisėje.

Taigi, pagrindinis šiame straipsnyje atliekamo **tyrimo tikslas** – išnagrinėti Yukos arbitražo sprendimų išvadas atsižvelgiant į nusistovėjusią investicinių arbitražų tribunolų praktiką ir pateikti atitinkamas išvadas dėl investuotojų apsaugos standartų ribų ir apimties šiuolaikinėje tarptautinių investicijų teisėje. Šio **tyrimo objektas**⁸ – Yukos arbitražo tribunolo bei kitų arbitražo tribunolų praktika, dvišalės investicinės sutartys ir šias sutartis interpretuojantys tarptautinių arbitražų tribunolų sprendimai. Atliekant tyrimą taikyti lingvistinis, loginis, sisteminis, lyginamasis, teologinis ir kiti **tyrimo metodai**. Tyrime pirmiausia identifikuojami Yukos arbitraže aptarti bei tarptautinėje praktikoje susiformavę požiūriai dėl investicinio arbitražo tribunolo jurisdikcijos nustatymo ir jo ribų, analizuojamos Energetikos Chartijos nuostatos, investuotojų apsaugos standartai bei jų turinys.

Energetikos Chartijos Sutartis ir investicinio arbitražo jurisdikcija

a) Energetikos Chartijos Sutarties galiojimas laike (*ratione temporis*)

Kaip ir minėta, Rusijos Federacija sutiko tik su ribotu Energetikos Chartijos sutarties veikimu 1994 metais ir tik ta apimtimi, kuri neprieštarautų Rusijos Federacijos konstitucinėms normoms bei įstatymams ir niekada šios sutarties neratifikavo.

Energetikos Chartijos Sutarties („ECS“ arba „Sutartis“) 45 straipsnis numato, jog „Kiekviena pasirašiusioji pusė sutinka laikinai taikyti šią Sutartį tol, kol ji įsigalios tai pasirašiusiai pusei ..., jeigu toks laikinas taikymas neprieštarauja jos konstitucijai, įstatymams ar normatyviniams aktams. Be kita ko, šis straipsnis numato, jog „...bet kuri pasirašiusioji šalis gali pasirašydama

---

⁸ Užsienio ir ypač Vakarų teisės sistemoje šio darbo tyrimo nagrinėjimo klausimas jau buvo gana išsamiai analizuojamas, tačiau Lietuvos akademinėje doktrinoje iki šiol nesulaukė daug dėmesio, nors Lietuvos Respublikai, kaip suinteresuotai pritraukti užsienio investicijų šaliai, tyrime analizuojami klausimai turi ypatingą svarbą. Nepaisant to, galima išskirti kelis šiam tyrimui aktualius Lietuvos doktrinos darbus, pvz., Daujotas, R. Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas. Eugrimas (2015); L. Šaltinytės socialinių mokslų teisės krypties daktaro disertaciją tema „Teisinė užsienio investicijų apsauga energetikos sektoriuje: teisės aiškinimo ir taikymo problemos“; Daujotas, R. Investicijos samprata pagal 1965 m. konvenciją dėl valstybių ir kitų valstybių piliečių ginčų investicijų srityje sprendimo, Teisė. ISSN 1392-1274. 2013., t. 87; Daujotas, R. Jurisdikcija *ratione personae* tarptautiniame investicijų arbitraže – teisėtas veiklos planavimas ar piktnaudžiavimas teise? Teisė. ISSN 1392-1274. 2013, t. 86 ; Valančius, K. Investicijų teisė. Užsienio investicijų teisinio reguliavimo raida Lietuvos Respublikoje (1990–2004). Vilnius;

padaryti depositoriumui pareiškimą, kad nesutinka su laikinu taikymu .. įsipareigojimas .. netaikomas pasirašiusiai šaliai, kuri pateikia tokį pareiškimą“.

Tačiau, esminė sąlyga yra tai, jog šis straipsnis taip pat numato, jog tuo atveju, jeigu pasirašiusioji šalis nutraukia laikinąjį taikymą, tos pasirašiusios šalies įsipareigojimas dėl apsaugos taikymo bet kokioms investicijoms, kurias jos teritorijoje atlieka kitų pasirašiusių šalių investitoriai tokio laikinojo taikymo metu, ir toliau galioja šioms investicijoms dvidešimčiai metų nuo nutraukimo įsigaliojimo.

Rusijos Federacija (arba „atsakovas“) savo ruožtu teigė, jog Rusijos Federacijos parlamentas niekada neratifikavo ECS ir niekada nepriėmė jokio įstatymo priimančio arba patvirtinančio laikinąjį taikymą. Vietoje to, anot atsakovo, pasiūlymas ratifikuoti Sutartį sutiko „aršią opoziciją“ Valstybės Dūmos posėdžiuose 1997 metų balandžio mėn. ir 2001 metų Sausio mėn. bei toliau sutinka tokį patį pasipriešinimą. Todėl, pasak Rusijos Federacijos, aktuali laikotarpiu Sutartis Rusijos Federacijoje nebuvo įsigaliojusi ir ieškovai negalėjo remtis jos sąlygomis arbitražo procese.

Be kita ko, 2009 m. rugpjūčio 20 d. Rusijos Federacija pranešė Portugalijos Respublikai, kaip ECS depositoriumui, apie savo ketinimą netapti šios Sutarties šalimi. Pasak atsakovo, Rusijos Federacijos Pranešimas buvo „visiškai suderintas su Rusijos pozicija šioje byloje ir kad tuo nebuvo siekiama daryti įtaką jurisdikcijos ir priimtumo klausimams prieš arbitražo tribunolą.

Dar daugiau, Rusijos Federacija teigė, jog ginčų sprendimo nuostatos įtvirtintos ECS V dalyje neįpareigoja Rusijos Federacijos, nes jos yra nesuderinamos su Rusijos Federacijos Konstitucija bei įstatymais.

Pirmiausia pažymėtina, jog prieš įsigaliojant, sutartis nenustato teigiamų teisinių įsipareigojimų ir prievolių ją pasirašiusiems šalims; ir rezultate dėl kiekvienos valstybės skirtingo ratifikavimo proceso dažnai atsiranda laiko tarpas tarp sutarties pasirašymo ir įsigaliojimo. Priešingai, laikinas taikymas numato pasirašiusiems šalims tarpiniu laikotarpiu pareigų ir prievolių, kas geriausiai gali būti suprantama, kaip bandymas išspręsti kolektyvinių veiksmų problemas, atsiradusias dėl šios laiko spragos. Pagal laikino taikymo sutartį, pasirašiusios valstybės įsipareigoja, kad įgyvendins sutartinius įsipareigojimus dar prieš pradėdant taikyti vidaus ratifikavimo procedūras, su ketinimu prisijungti prie sutarties vos tik vidinis ratifikavimas bus baigtas. Tačiau kokia apimtimi šie įsipareigojimai yra privalomi, teigiami teisiniai įsipareigojimai nebuvo įtvirtinti tarptautinėje teisėje.⁹

---

⁹ Sutarties sudarymo procesą galima suskirstyti į tris atskirus etapus: pasirašymas, ratifikavimas, įsigaliojimas. Pats sutarties pasirašymas nesukuria teisinės pareigos pasirašančiajam būtinai ratifikuoti sutartį. Tai bendrasis tarptautinės teisės principas, jog sutartis turi poveikį dar prieš pačių sutarčių įsigaliojimą. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės („VKDST“) 18 str. numato ribotą šio principo išimtį, įpareigojant sutartį pasirašančias nares susilaikyti nuo veiksmų, kurie pažeistų sutarties objektą ir tikslą. Tačiau šis įsipareigojimas nesukuria pozityvių pareigų valstybei vykdyti konkrečias Sutarties nuostatas. Taip pat žr. Horn, Frank. *Reservations and interpretative declarations to multilateral treaties*. Vol. 5. North Holland, 1988; Gibson, T. Russell. "True Fiction: Competing Theories of

Taip pat būtina atkreipti dėmesį į tai, jog Vienos konvencijos 46 str. 1 d. numato, jog „valstybė, siekdama, kad jos sutikimas laikyti įpareigojančia būtų pripažintas negaliojančiu, negali remtis tuo, kad sutikimas buvo išreikštas pažeidžiant jos vidaus teisės nuostatą dėl įgaliojimų sudaryti sutartis, nebent tas pažeidimas buvo akivaizdus ir buvo pažeista itin svarbi vidaus teisės norma.“ Galima daryti prielaidą, kad bet koks klausimas susijęs su valdžių padalijimu, kaip ir yra nustatyta Rusijos Federacijos Konstitucijoje, laikomas turintis esminę svarbą vidaus teisėje. Todėl pagrindinis klausimas - ar laikino taikymo samprata yra akivaizdžiai pažeidžianti Rusijos Federacijos Konstituciją. Svarbu, kad 1993 metų Rusijos Federacijos Konstitucijos 15 str. 1 d. numato, kad atvejais kada kitos taisyklės buvo nustatytos Rusijos Federacijos tarptautine sutartimi ir kurios prieštarauja įstatymui, turi būti taikomos tarptautinių sutarčių taisyklės¹⁰.

Kartu paėmus, tai lyg ir rodo, kad laikino taikymo koncepcija nereiškia akivaizdaus Rusijos Federacijos Konstitucijos pažeidimo; todėl remiantis Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės 46 str. 1 d., Rusijos Federacija negalėtų pabėgti nuo ECS įsipareigojimų.

Yukos tribunolas savo Preliminariame sprendime dėl jurisdikcijos sprendė, jog deklaracija nurodyta ECS 45 str. 2 d. yra deklaracija, kuri nebūtinai yra susijusi su apribojimo išlyga nurodyta ECS 45 str. 1 d. Pateikdamas tokią išvadą, Arbitražo tribunolas nurodė taikytinų sutarčių aiškinimo taisyklės, konkrečiai Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 31 ir 32 straipsnius. Arbitražo tribunolas rėmėsi įprastu Sutarties sąlygų aiškinimu, kartu su kai kurių Energetikos chartijos sutarties šalių praktika, ypač pabrėžiant, kad šešios narės pasirinko apribojimo išlyga be oficialaus pareiškimo pristatymo, kaip nurodyta ECS 45 str. 1 d.

Dar daugiau, ir tai yra ypač svarbus Arbitražo tribunolo pastebėjimas, kuris sustiprina privalomąjį tarptautinės teisės pobūdį - pagal pagrindinį principą *pacta sunt servanda*¹¹ (Vienos Konvencijos dėl sutarčių 27 str.) valstybei paprastai yra draudžiama remiantis savo vidaus teisės aktais pagrįsti savo nesugebėjimą veikti. Taikant šį principą, tribunolas padarė išvadą, kad leidus Rusijos Federacijai moduluoti (arba galimai pašalinti) laikinojo taikymo pareigą vadovaujantis savo vidaus teisės turiniu bei atsižvelgiant į specialias nuostatas, nustatytas šioje Sutartyje, būtų pakenkta principui, kad Sutarties laikinas taikymas sukuria privalomus įsipareigojimus.

Taigi, ši tribunolo išvada pabrėžia tarptautinių sutarčių, kurios gali būti ir neratifikuos, privalomąjį taikymą. Šis principas taip pat pripažintas ir Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Lietuvos

---

International Legal Legitimacy and a Court's Battle with Ratione Temporis." *Loy. LA Int'l & Comp. L. Rev.* 29 (2007): 153; Chua, Adrian, and Rohan Hardcastle. "Retroactive Application of Treaties Revisited: Bosnia-Herzegovina v. Yugoslavia." *Netherlands International Law Review* 44.03 (1997): 414-420;

¹⁰ Analogiškai nurodyta ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 str.; Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatymo 11 str.;

¹¹ Žr. plačiau - Lukashuk, Igor I. "The principle Pacta sunt servanda and the nature of obligation under international law." *American Journal of International Law* (1989): 513-518; Schachter, Oscar. "The twilight existence of nonbinding international agreements." *American Journal of International Law* (1977): 296-304; Yackee, Jason Webb. "Pacta Sunt Servanda and State Promises to Foreign Investors Before Bilateral Investment Treaties: Myth and Reality." *Fordham Int'l LJ* 32 (2008): 1550;

Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatymo 11 str. 1 d. nurodo, jog „laikiniai taikomas Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys Lietuvos Respublikoje privaloma vykdyti“.

b) Investuotojo sąvoka (*ratione personae*)

Energetikos Chartijos Sutarties 1 str. (7) d. numato:

(7) „Investorius“ reiškia:

(a) susitariančiosios šalies atžvilgiu:

(i) fizinį asmenį, turintį tos susitariančiosios šalies pilietybę ar pavaldumą ar nuolatos gyvenantį toje susitariančioje šalyje pagal joje taikomus įstatymus;

(ii) kompaniją ar kitą organizaciją, suorganizuotą pagal įstatymus, taikomus susitariančiojoje šalyje;

(b) „trečiosios valstybės“ atžvilgiu – fizinį asmenį, kompaniją ar kitą organizaciją, kuri atitinka, (*mutatis mutandis*), sąlygas, nurodytas papunktyje (a) susitariančiajai šaliai.

Pagrindinis Rusijos Federacijos argumentas buvo tas, jog tribunolas neturi jurisdikcijos *ratione personae*, nes ieškovai yra ofšorinės bendrovės (angl. *shell companies*). Be to, Rusijos Federacija teigė, kad nominalios ieškovų („Yukos Universal Limited“) investicijos į „Yukos“ buvo efektyviai valdomos Rusijos oligarchų ir būtent pastarieji dominavo veikdami per multi-ofšorines įmones. Todėl, pasak Rusijos Federacijos, vienas pagrindinių šios sudėtingos teisinės struktūros tikslų buvo vykdyti Rusijos oligarchų pavedimus veikti neskaidriai, tačiau *de facto* išsaugoti oligarchams tęstinę „Yukos“ akcijų nuosavybę ir kontrolę. Todėl Rusijos Federacija nurodė, kad bendrovė, dominuojanti ir valdoma priimančiosios valstybės piliečių, neturi teisės pareikšti ieškinio prieš priimančiąją valstybę. Taigi, ne „Yukos Universal Limited“, registruota Jungtinėje Karalystėje, o privatūs Rusijos piliečiai buvo tikrieji investicijų savininkai ir tikrieji valdytojai. Tuo pagrindu, Rusijos Federacija teisė, jog arbitražo tribunolas neturi jurisdikcijos nagrinėti šio ginčo, nes tai buvo nacionalinis ginčas tarp Rusijos Federacijos ir Rusijos piliečių, sprendinamas Rusijos Federacijos teismuose.

Ieškovas savo ruožtu pareiškė, jog veikia pagal įstatymus taikomus Jungtinėje Karalystėje, todėl atitinka Energetikos Chartijos Sutarties 1(7)(a)(ii) straipsnį, kuriame investuotojas apibrėžiamas kaip „bendrovė ar kita organizacija, organizuota pagal įstatymus, taikomus Susitariančiojoje Šalyje“. Be to, ieškovas teigė, kad tiksli sutarties formuluotė negali būti nusverta tariamų bendrų teisės principų ir tribunolas negali ignoruoti aiškios sutarties kalbos. Be to, ieškovas teigė, jog bet kokių atveju, įmonės pilietybė nustatoma pagal įmonės registravimo valstybę ir tai yra labiausiai paplitęs korporacinės pilietybės nustatymo būdas šiuolaikinėse dvišalėse investicinėse sutartyse ir tarptautinėje teisėje¹².

---

¹² Žr. plačiau Daujotas.R. Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas. Eugrimas (2015); Daujotas, R. *Jurisdikcija ratione personae tarptautiniame investicijų arbitraže – teisėtas veiklos planavimas ar piktnaudžiavimas teise?* Teisė. ISSN 1392-1274. 2013, t. 86 ;

Tribunolas savo Preliminariame sprendime dėl jurisdikcijos palaikė „Yukos“ poziciją. Pirmiausia tribunolas nurodė, kad Energetikos Chartijos Sutartyje nėra kitų reikalavimų susijusių su investuotojo pilietybe, išskyrus tą, kad ieškovo bendrovė turi veikti pagal teisę taikomą Susitariančioje Šalyje. Taip pat tribunolas nurodė, jog ieškovas veikė „pagal taikomą teisę“ susitariančioje šalyje ir todėl tribunolas neturi teisės kitaip traktuoti Energetikos Chartijos Sutarties sąlygų.

Yukos Tribunolo Preliminarus sprendimas dėl jurisdikcijos yra svarbus sprendžiant priimančiųjų šalių argumentus dėl *treaty shopping*¹³ praktikos. Pirmiausia reikia pabrėžti, kad šalys ratifikuoja arba pasirašo investicines sutartis tik nuodugnai apsvarsčiusios susitarimo sąlygas ir prisiimamus įsipareigojimus. Todėl šalys žino apie įmanomą ar tikėtiną potencialių investuotojų įsisteigimo „tinkamoje“ šalyje praktiką. Be kita ko, vis daugiau tarptautinių korporacijų įtraukia geriausios dvišalės investicinės sutarties analizę į savo darbų sąrašą svarstant galimybę investuoti nesivystančiose valstybėse, taigi „*treaty-shopping*“ praktika neturėtų stebinti.

Kaip teigė Rusijos Federacija, tribunolas neturi apsiriboti korporacine struktūra arba juridinio asmens pilietybe, tačiau turi išaiškinti tikruosius investicijos naudos gavėjus. Todėl tokiose bylose nuolat iškyla tikrųjų savininkų klausimas. Tačiau, *Tokios Tokelės prieš Ukrainą*¹⁴ byloje, kurioje buvo analizuojamas analogiškas klausimas, neatsižvelgiant į tai, kad 99 procentai Lietuvoje įsteigtos bendrovės akcijų buvo valdoma Ukrainos piliečių, arbitrai balsų dauguma taip pat patvirtino Tarptautinio investicinių ginčų sprendimo centro (angl. International Centre for Settlement of Investment Disputes, toliau tekste - ICSID) tribunolo jurisdikciją, nurodant, jog įmonės buveinės registracijos reikalavimas, buvęs Lietuvos – Ukrainos dvišalėje investicinėje sutartyje, buvo pilnai įgyvendintas.

Todėl, galima teigti, kad tikrosios naudos gavėjai ir korporacinė struktūra arba juridinio asmens pilietybė neturėtų būti gretinamos arba lyginamos. Pirma, naudos gavėjų prilyginimas korporacijai reikštų fizinių asmenų prilyginimą juridiniams asmenims. Antra, pagrindinis verslo subjektų tikslas yra kurti verslą saugiai, be grėsmės savo asmeninei gerovei. Todėl tokios struktūros, kaip pavyzdžiui, ribotos atsakomybės bendrovės ar akcijų valdytojo teisės yra naudojamos kaip įrankiai apsaugoti savo asmeninį turtą. Trečia, tarptautinės investicijos pritraukia įvairių pilietybių investuotojus, investuotojus su dviguba pilietybe, investuotojus kurie pakeičia pilietybę ir pan. Taip pat pilietis gali parduoti savo akcijas bendrovei su kita pilietybe, tačiau bendrovė ir jos investicija nenustoja egzistuoti, o įmonės teisės bei įsipareigojimai lieka nepasikeitę. Todėl naudos gavėjo pilietybė neturi būti viršesnė už korporacinę pilietybę¹⁵.

---

¹³ Analogija su tarptautinės teisės teminu – *forum shopping* – tai pasirinkimas iš kelių lygiagrečiai egzistuojančių skirtingų valstybių jurisdikcijų, atsižvelgiant į šių valstybių pasirašytas tarptautines investicines sutartis;

¹⁴ *Tokios Tokelės prieš Ukrainą*, ICSID bylos nr. ARB/02/18;

¹⁵ Plačiau žr. Saggi, Kamal, and Beata K. Smarzynska Javorcik. *Does it matter where you come from? Vertical spillovers from foreign direct investment and the nationality of investors*. World Bank Publications, 2004; Metzger, Stanley D. "Nationality of Corporate Investment Under Investment Guaranty Schemes--The Relevance of Barcelona

c) Investicijos sąvoka (*ratione materiae*)

Energetikos Chartijos Sutarties 1str. (6) dalis apibrėžia investiciją:

(6) „Investicija“ reiškia visokių rūšių turtą, priklausantį investoriui arba tiesiogiai ar netiesiogiai jo kontroliuojamą, o būtent:

(a) materialinės ir nematerialinės vertybės, kilnojamasis ir nekilnojamasis turtas ir bet kokios nuosavybės teisės, tokios kaip nuomos sutartys, hipotekos paskolos, turto sulaikymo teisė ir užstatai;

(b) kompanija ar verslo įmonė, ar akcijos, ar kitokios bendrovės ar verslo įmonės akcinio kapitalo formos, obligacijos ir skolos;

(c) pretenzijas į pinigus, kuriuos naudojant buvo sukurta nauja ekonominė vertė arba pretenzijas į bet kokią ekonominę vertę turinčią veiklą ir susijusią su investicijomis;

(d) intelektualinė nuosavybė;

(e) pajamos;

(f) bet kokios teisės, suteikiamos įstatymų, sutarčių ar leidimų ir licencijų, išduotų pagal įstatymą ekonominei veiklai pradėti energetikos sektoriuje.

Pirmiausia pažymėtina, jog akcijos ar panašios verslo ar įmonės akcinio kapitalo formos patenka į Energetikos Chartijos Sutarties investicijos sąvoką.

Akcijos taip pat buvo pripažintos investicija daugelyje investicinio arbitražo tribunolo bylų. Pavyzdžiui, byloje *Plama v. Burgaria*¹⁶ investicinio arbitražo tribunolas konstatavo, jog Energetikos Chartijos pateikta investicijos sąvoka apima bet kokią teisę, nuosavybę ar teisę į pajamas. *Siemens v. Argentina*¹⁷ byloje buvo aiškiai pabrėžta, jog akcijų įsigijimas yra laikomas investicija. *Siemens v. Argentina* byloje ieškovas buvo Siemens A.G. (Siemens), įsteigęs vietinę bendrovę – Siemens IT Services S.A. per savo pilnai valdomą filialą Siemens Nixdorf Informationssysteme AG (SNI). Tribunolas nusprendė, jog Siemens investiciją sudarė ne tik akcijos, bet ir teisės atsiradusios iš sutarčių sudarytų su vietine bendrove. *LG&E v. Argentina*¹⁸ tribunolas konstatavo, jog akcijos yra investicija investicinės sutarties prasme. *LG&E v. Argentina* byloje įtrauktos trys įmonės įsikūrusios JAV. LG&E investiciją sudarė “trys bendrovės turinčios licenciją dujų distribucijai ir įsikūrusios Argentinoje“. *Lanco International Inc. v. The Argentine Republic*¹⁹ konstatuota, kad bendrovės akcijų įsigijimas buvo investicija. Siekdamas nustatyti savo jurisdikciją, tribunolas konstatavo, kad ieškovas turėjo investicijas apsaugotas pagal Argentinos ir JAV investicijų sutartį. Tribunolas patvirtino, kad bendrovės akcijos buvo investicija, net jei toks akcinis kapitalas nesuteikė teisės perimti kontrolės iš įmonės administracijos.

Traction." *American Journal of International Law* (1971): 532-543; Burgstaller, Markus. "Nationality of Corporate Investors and International Claims against the Investor's Own State." (2006);

¹⁶ *Plama Consortium Limited v. Bulgaria* (ICSID Case No. ARB/03/24) ;

¹⁷ *Siemens A.G. v. The Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/02/8

¹⁸ *LG&E Energy Corp., LG&E Capital Corp., and LG&E International, Inc. v. Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/02/1

¹⁹ *Lanco International Inc. v. The Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/97/6

Pažymėtina, kad veiklos, sietinos su Ekonomine veikla energetikos sektoriuje, kuri reikalaujama Energetikos Chartijoje, aiškinimo klausimas buvo iškeltas *AMTO v. Ukraina*²⁰ byloje. Arbitražo tribunolas sprendė, ar akcijų valdymas įmonėje, kurios veikla yra susijusi su elektros instaliacija, taisymu ir technine rekonstrukcija ar atnaujinimais atominėje elektrinėje, gali būti siejama su "Ekonomine veikla energetikos sektoriuje". Tribunolas nusprendė, jog tokia veikla buvo sietina "Ekonomine veikla energetikos sektoriuje" ir investicija buvo atlikta, atsižvelgiant į Energetikos Chartijos tikslus bei paskirtį.

Nors Yukos arbitraže šalys neginčijo, jog ieškovams nuosavybės teise priklausė Yukos akcijos, tačiau Rusijos Federacija teigė, jog pagal ECS „Investicijai“ pripažinti yra būtina užsienio kapitalo injekcija. Kaip žinia, Rusijos Federacija teigė, jog Yukos atveju neegzistavo jokie užsienio kapitalo investicija, nes Yukos buvo valdoma ir kontroliuojama Rusijos Federacijos piliečių.

Tačiau Yukos tribunolas sprendė, jog ECS 1 str. 6 d. įtvirtinta investicijos sąvoka nenumato jokių papildomų reikalavimų, susijusių su kapitalo kilme ar užsienio kapitalo injekcijos būtinybe. Arbitražo tribunolas paminėjo argumentavimą *Saluka prieš Čekijos Respubliką* sprendime²¹: „dominuojantis elementas, kuriuo turi vadovautis Arbitražo tribunolas vykdantis savo funkcijas yra sąlygos, kuriomis Sutarties šalys susitarė sukurti Arbitražo tribunolo jurisdikciją. Tribunolas negali primesti šalims kitokios „investicijos“ sąvokos nei tos, kurią šalys savo susitarimu, tame tarpe ir Atsakovas, yra įtvirtinę ECS“.

Šiuo atžvilgiu galima sutikti su Yukos tribunolo išvada, nes užsienio kapitalo „injekciją“ kaip ji pavadinta Rusijos Federacijos, kai kuriais atvejais gali būti sunku nustatyti. Pavyzdžiui, įmonės, kuri laikoma investicija akcininkai gali būti įvairių pilietybių, todėl ir pačios investicijos pilietybė gali būti sunkiai nustatoma. Kaip *CMS v. Argentina*²² tribunolas priėjo išvados - „akcijų turėjimas“ gali būti laikomas investicija, net jei akcininkai nekontroliuoja ar neturi didžiosios dalies akcijų²³.

Energetikos Chartijos Sutarties investuotojų apsaugos standartai

a) Sąžiningo ir lygiateisio traktavimo standartas

Energetikos Chartijos Sutartis 10 straipsnyje numato investuotojų apsaugos standartus bei užtikrina investuotojui sąžiningą ir lygiateisį traktavimą (angl. *fair and equitable treatment* (FET):

„kiekviena susitariančioji šalis turi skatinti šios Sutarties sąlygas ir kurti stabilias, bešališkas, palankias ir aiškias sąlygas kitų susitariančiųjų šalių investoriaus daromoms investicijoms jų

²⁰ *Limited Liability Company Amto v. Ukraine*, SCC Case No. 080/2005

²¹ *Saluka Investments B.V. v. The Czech Republic*, UNCITRAL;

²² *CMS Gas Transmission Company v. The Republic of Argentina*, ICSID Case No. ARB/01/8

²³ Žr. plačiau - Waibel, Michael, ed. *The Backlash against Investment Arbitration: Perceptions and Reality*. Kluwer Law International, 2010; Alexandrov, Stanimir A. "The "Baby Boom" of Treaty-Based Arbitrations and the Jurisdiction of ICSID Tribunals: Shareholders as "Investors" and Jurisdiction Ratione Temporis." *The Law and Practice of International Courts and Tribunals* 4.1 (2005): 19-59; Moreland, Mary L. "Foreign Control and Agreement under ICSID Article 25 (2)(B): Standards for Claims Brought by Locally Organized Subsidiaries against Host States." *Currents: Int'l Trade LJ* 9 (2000): 18;

teritorijoje. Į tokias sąlygas turi įeiti įsipareigojimas visada sąžiningai ir bešališkai traktuoti kitų susitariančiųjų šalių investorių daromas investicijas. Tos investicijos taip pat turi jausti nuolatinę globą ir apsaugą, ir nė viena šalis neturi nepagrįstomis ar diskriminacinėmis priemonėmis kenkti jų valdymui, eksploatavimui, naudojimui, turėjimui ar perleidimui. Jokiu būdu tokios investicijos neturi būti traktuojamos mažiau palankiai negu to reikalauja tarptautinė teisė, taip pat Sutarties įpareigojimai. Kiekviena susitariančioji šalis turi laikytis įsipareigojimų kitos susitariančiosios šalies investoriui ar to investoriaus investicijai.“

Sąžiningo ir lygiateisio traktavimo standartas ir šio standarto pažeidimas analizuojamas beveik kiekvienoje investicinio arbitražo byloje²⁴. Šio standarto pažeidimas taip pat buvo analizuojamas ir Yukos arbitražo tribunolo Galutiniam sprendime.

Arbitražo tribunolo analizuota istorija prasidėjo 2004 metais, kada Rusijos Federacija pareikalavo Yukos sumokėti 3,5 milijardų JAV dolerių mokesčių. Tuo metu Yukos turtas buvo areštuotas, o praėjus keliems mėnesiams pateiktas antras milijardinis mokestinis reikalavimas. Įvykiams įsibėgėjus, visi aukščiausi Yukos valdybos nariai išvyko iš Rusijos Federacijos. 2004 metų pabaigoje Rusijos Federacija aukcionui pateikė vieną iš pagrindinių Yukos gamybinių bendrovių Yuganskneftegas, kuri buvo parduota už 9,3 milijardo JAV dolerių.

Ieškovų teigimu, Rusijos Federacija nustatė mokesčių perskaičiavimą, PVM mokesčius, baudas ir turto įšaldymą prieš Yukos; grasino panaikinti Yukos licencijas; panaikino jos susijungimą su Rusijos naftos kompanija Sibneft; ir privertė parduoti svarbiausius gamybos įrenginius. Ieškovai taip pat tvirtino, kad Rusijos Federacijos priekabiavimas prie Yukos vadovų buvo sąžiningo ir lygiateisio traktavimo standarto pažeidimas pagal ECS 10 str. 1 d. bei netiesioginis ieškovų investicijos į Yukos nusavinimo pažeidimas pagal ECT 13 str. 1 d.

Tačiau, tribunolas nusprendė, jog areštai, mokesčių perskaičiavimai, baudos ir priverstinis gamybos įrenginių pardavimas Yuganskneftegaz be kitos ieškovams taikytinos priemonės prilygo netiesioginei Yukos ekspropriacijai, pažeidžiant Rusijos Federacijos įsipareigojimus numatytus ECT laikinojo sutarties taikymo metu. Arbitražo tribunolas nenumatė būtinybės išnagrinėti, ar Rusija pažeidė sutarties sąžiningo ir lygiateisio traktavimo standartą. Kadangi Yukos buvo nusavinta be kompensacijos, Rusija buvo laikoma pažeidusia savo prievolės pagal ECS 13 straipsnį ir todėl atsakinga pagal tarptautinę teisę, todėl, pasak tribunolo, nebuvo būtina nagrinėti ar buvo pažeistas ECS 10 straipsnis dėl sąžiningo ir lygiateisio traktavimo.

Praktikoje, sąžiningo ir lygiateisio traktavimo standartas dažnai sutapatinamas ir su teisėtų lūkesčių principu. Pavyzdžiui, *Metalclad Corp. v. Mexico*²⁵ byloje buvo sprendžiamas pavojingų

---

²⁴ Žr. plačiau, Daujotas.R. Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas. Eugrimas (2015); Kingsbury, Benedict, and Stephan Schill. "Investor-state arbitration as governance: fair and equitable treatment, proportionality and the emerging global administrative law." (2009); Tudor, Ioana. *The fair and equitable treatment standard in the international law of foreign investment*. Oxford University Press, 2008; Schreuer, Christoph. "Fair and equitable treatment in arbitral practice." (2005); Westcott, Thomas J. "Recent practice on fair and equitable treatment." (2007);

²⁵ *Metalclad Corp. v. Mexico*, ICSID Case No. ARB(AF)97/1, Award, 30 August 2000.

atliekų sąvartyno klausimas, o savivaldybė buvo pripažinta pažeidusi sąžiningo ir teisingo elgesio principus, kada nesuteikė statybų leidimo investuotojui. Šioje byloje investuotojas užsitikrino reikiamus leidimus tiek federaliniu, tiek ir valstybės lygmeniu. Po keleto nesėkmingų bandymų rasti sprendimą iš aklavietės, Metalclad pateikė ieškinį investiciniam tribunolui. Tribunolas nusprendė, jog sąžiningas ir teisingas elgesys buvo pažeistas, nes, *inter alia*, savivaldybės atsisakymas suteikti leidimą buvo neteisėtas ir Metalclad galėjo remtis Federalinės Vyriausybės pažadais. Tribunolas sprendė jog Metalclad buvo įpareigotas remtis federalinių pareigūnų pažadais ir manyti, jog ji galėjo tęsti sąvartyno statybą. Remiantis šių pareigūnų patarimais ir paduodant pareiškimą savivaldybės leidimui Metalclad veikė apdairiai ir visiškai tikintis, kad leidimas bus suteiktas. *Total S. A. v. Argentina*²⁶ išaiškinta, jog tribunolas turi „nustatyti ar teisėkūra, reguliavimas ir nuostatos, kuriomis remiasi [ieškovas] sudaro pažadų ir įsipareigojimų rinkinį, kurių vienašališki pakeitimai sudarytų teisėtų lūkesčių pažeidimus. Tribunolas nurodė, jog kai kuriais atvejais, Investuotojų lūkesčiai gali būti pagrįsti bendrąja teisėkūra ir reguliacine sistema, kuri galiojo, tuomet kai buvo atliktos investicijos, kurią priimančioji valstybė vėliau pakeitė taip, kad buvo sužlugdyti lūkesčiai, pažeidžiant sąžiningumo ir teisingumo elgesio standartus.

*Occidental Exploration and Production Company v. Ecuador*²⁷ byloje tribunolas išaiškino, kad į sąžiningumo ir teisingumo elementą įeina įsipareigojimas nekeisti teisinės ir verslo aplinkos, kurioje buvo atlikta investicija. Tribunolas nurodė investicinės sutarties preambulę ir sprendė, jog „teisinės ir verslo sistemos stabilumas yra [...] yra esminis sąžiningumo ir teisingumo elgesio elementas, ir kad „tai neabejotinai yra įsipareigojimas nekeisti teisinės ir verslo aplinkos, kurioje buvo atlikta investicija“. *CMS Gas Transmission Company v. Argentina*²⁸ byloje buvo nustatyta, jog teisinės verslo aplinkos keitimas yra laikomas sąžiningumo ir teisingumo principų pažeidimu. Tribunolas nurodė, kad „stabili teisinė ir verslo aplinka yra esminis sąžiningumo ir teisingumo elgesio elementas“. Visiškai pakeisdama ir transformuodama teisinę verslo aplinką, kurioje buvo nuspręsta dėl investicijos ir ji atlikta, Argentina pažeidė sąžiningumo ir teisingumo elgesio elementą. *LG&E Energy Corp et al. v. Argentina*²⁹ buvo konstatuotas sąžiningumo ir teisingumo principų pažeidimas, kuomet Argentina pakeitė dujų sektorių reglamentavimą. Tribunolas nusprendė, kad pažeisdama ar atimdama garantijas įtvirtintas aktualiuose dujų sektoriaus įstatymuose ir reguliavime, Argentina „pilnai išformavo teisinę sistemą pritraukiant investuotojus“, bei taip pat pažeidė sąžiningumo ir teisingumo elgesio standartą.

Taigi, galima pastebėti, jog sąžiningo ir teisingo elgesio standarto turinio esmė (specialūs reikalavimai) buvo sukonkretinti arbitražo tribunolų teismų nuosekloje praktikoje. Tai yra tęstinis vystymasis, kurį sustiprinta arbitražo tribunolų praktika, kurioje aptariamai ir diskutuojami ankstesni sprendimai. Nors kiekvienas tribunolas interpretuoja šio standarto nuostatas esančias investicinėse sutartyse konkrečiam atvejui, galima nustatyti šį standartą sudarančių elementų

²⁶ *Total S. A. v. Argentina*, ICSID Case No. ARB/04/01, Decision on Liability, 27 December 2010

²⁷ *Occidental Exploration and Production Company v. Ecuador*, UNCITRAL/LCIA Case No. UN 3467, Final Award, 1 July 2004

²⁸ *CMS Gas Transmission Company v. Argentina*, ICSID Case No. ARB/01/08, Award, 12 May 2005

²⁹ *LG&E Energy Corp et al. v. Argentina*, ICSID Case No. ARB/02/1, Decision on Liability, 3 October 2006

konvergenciją. Šios penkios pagrindinės sąvokos yra aktualios sąžiningo ir lygiateisio traktavimo kontekste: (a) draudimas akivaizdžiai savivaliauti priimant sprendimus, tai yra priemonės, kurių imamasi dėl poveikio ar šališkumo, kai nėra teisėto tikslo ar racionalaus paaiškinimo; (b) draudimas atsisakyti vykdyti teisingumą ir nepaisymas pagrindinių tinkamo proceso principų; (c) draudimas vykdyti tikslią diskriminaciją dėl akivaizdžiai neteisėtų priežasčių, pavyzdžiui, lyties, rasės ir religijos; (d) draudimas nesąžiningai elgtis su investuotojais, įskaitant prievartą, kalinimą ir priekabiavimą; (e) Investuotojų teisėtų lūkesčių apsauga.

b) Ekspropriacija

Energijos chartijos sutartis 13 straipsnyje apibrėžia turto konfiskaciją:

(1) Susitariančiosios šalies investorių investicijos kitos susitariančiosios šalies teritorijoje negali būti nacionalizuotos, konfiskuotos arba paveiktos koku nors būdu, ekvivalentišku nacionalizacijai ar konfiskavimui (toliau vadinama „Konfiskavimu“), išskyrus tuos atvejus, kai toks konfiskavimas:

(a) yra atliekamas visuomenės interesų labui;

(b) nėra diskriminacinio pobūdžio;

(c) yra vykdomas pagal tinkamą teisinį procesą; ir

(d) yra lydimas greito, adekvataus ir efektyvaus kompensavimo.

Tokia kompensacija turi prilygti konfiskuotos investicijos teisingai rinkos vertei, buvusiai prieš pat konfiskavimą ar prieš sužinant apie gresiantį konfiskavimą, kas paveikė paveikti investicijos kainą (toliau vadinama „vertinimo diena“).

Tokia teisinga rinkos vertė, investoriaus pageidavimu, turi būti išreikšta laisvai konvertuojama valiuta pagal rinkoje esantį tos valiutos keitimo kursą vertinimo dieną. Į kompensaciją turi įeiti palūkanos pagal komercinę normą, nustatytą rinkoje nuo konfiskavimo iki išmokėjimo dienos.

(2) Investorius, kuriam pakenkė konfiskacija, turi teisę, kad pagal susitariančiosios šalies, atliekančios konfiskavimą, įstatymus, tos šalies teisminis ar kitoks kompetentingas ir nepriklausomas organas patikrintų šį atvejį, investicijos įvertinimą ir kompensacijos išmokėjimą sutinkamai su principais, išdėstytais (1) paragrafe.

(3) Kad neiškiltų abejonių, konfiskavimas apima tokius atvejus, kai viena susitariančioji šalis, konfiskuoja kokios nors kompanijos ar įmonės aktyvus savo teritorijoje, o į tą kompaniją ar įmonę susitariančiosios šalies investorius yra investavęs, įskaitant ir jo turimas akcijas.

Kaip ir minėta, Yukos arbitražo tribunolas paskyrė didžiąją savo Galutinio sprendimo dalį ekspropriacijos (konfiskacijos) nagrinėjimui.

Arbitražo tribunolo manymu, ieškovai turėjo tikėtis, kad jų mokesčių vengimas galėjo paskatinti nepageidaujamą Rusijos Federacijos reakciją, bet ne tokią kraštutinę, kaip areštas, mokesčių perskaičiavimas, baudos, priverstinis pardavimas ir kitos priemonės pritaikytos ieškovams. Arbitražo tribunolas sprendė, kad nors Rusijos Federacija nėra aiškiai nusavinusi Yukos, tačiau jos vykdytos priemonės buvo lygiavertės ekspropriacijai, todėl išanalizavo neteisėtos

ekspropriacijos elementus pagal ECS 13 straipsnį. Pirma, Arbitražo tribunolas nustatė, kad jam kėlė abejonių, ar Yukos, kuri buvo „Pirmaujanti Rusijos naftos kompanija ir didžiausia mokesčių mokėtoja“ ekspropriacija buvo vykdoma dėl visuomenės intereso ir atkreipė dėmesį į tai, kad nusavinimas vyko valstybinės naftos kompanijos Rosneft interesu. Antra, Arbitražo tribunolas sprendė, kad Yukos traktavimas galėjo būti diskriminuojantis, palyginti su kitomis naftos bendrovėmis, tačiau nematė priežasčių toliau nagrinėti šį klausimą. Trečia, nors Yukos buvo nusavinimo procese buvo taikomi Rusijos Federacijos įstatymai, tribunolas nenustatė, kad ekspropriacija buvo „atliekama tinkama teisine tvarka“, atsižvelgiant į šiurkštų elgesį su Yukos vadovais ir atstovais. Arbitražo tribunolas nuėjo taip toli, jog pasakė, kad Rusijos Federacijos teismai nuteisdami Chodorkovskį ir Lebedevą „nusilenkė Rusijos vykdomosios valdžios valiai priversti Yukos prie bankroto, perleisti jos turtą valstybės kontroliuojamai bendrovei ir įkalinti vyrą, kuris galėjo tapti politiniu konkurentu“. Galiausiai, atsižvelgiant į tai, kad Yukos turtas buvo nusavintas be kompensacijos, Rusijos Federacija buvo laikoma pažeidusi savo įsipareigojimus pagal ECS 13 straipsnį, todėl tapo atsakinga pagal tarptautinę teisę.

Investicinių arbitražo tribunolų praktikoje, Yukos atvejis pakliūtų į netiesioginės arba „reguliacinės“ ekspropriacijos atvejį. Pavyzdžiui, *PSEG Global Inc. and Konya Ilgin Elektrik Uretim ve Ticaret Limited Sirketi v. Republic of Turkey*³⁰ byloje konstatavo, jog investuotojo turimos kontrolės suvaržymas, negalėjimas valdyti investicijų, laikomas netiesiogine ekspropriacija. Šioje byloje tribunolas atskleidė skirtumą tarp tiesioginės ir netiesioginės ekspropriacijos. Tribunolas konstatavo, kad netiesioginei ekspropriacijai pripažinti, užtenka konstatuoti bet kokį investuotojo turimos investicijos kontrolės suvaržymą, negalėjimą valdyti investicijų, kišimąsi į investicijų administravimą, dividendų paskirstymą, valdymo organų paskyrimą eiti pareigas ar atskiriant įmonę nuo nuosavybės. *Libyan Americo Oil Company (LIAMCO) v. The Libyan Arab Republic*³¹ byloje nurodyta, jog jei valstybė priima teisės aktus ir atlieka veiksmus nukreiptus prieš užsienio investuotojus, siekdama suvaržyti jų turto kontrolę ir valdymą, tai sąlygoja tiesioginę turto ekspropriaciją. Tai reiškia, jog tada kada valstybė priima teisės aktus ir atlieka veiksmus nukreiptus prieš užsienio investuotojus, siekdama perimti šių investuotojų turtą, suvaržyti jų turto kontrolę ir valdymą, tokiu būdu valstybė tiesiogiai eksproprijuoja turtą. *Metalclad Corporation v. The United Mexican States*³² byloje buvo išaiškinta, jog statybos leidimo panaikinimas, kai projektas parengtas ir patvirtintas vyriausybės, yra pripažintinas turto nusavinimu. Šioje byloje Ieškovas pasitikėjo Vyriausybe, jog projektas dėl sąvartyno įrangos buvo vykdomas pagal visus aktualius aplinkos apsaugos ir planavimo reguliavimus. Tačiau, vėliau vietinės savivaldos atstovai panaikino statybų leidimą. Be to, Regioninė Vyriausybė paskelbė ginčijamą statybos plotą nacionaline teritorija dėl retų kaktusų apsaugos. Tribunolas palaikė ieškovo ieškinį dėl ekspropriacijos. Tribunolas nurodė, jog „Leidžiant ar toleruojant [vietinės Vyriausybės] elgesį Metalclad atžvilgiu ... ir sutinkant, jog

³⁰ *PSEG Global, Inc., The North American Coal Corporation, and Konya Ingin Elektrik Uretim ve Ticaret Limited Sirketi v. Turkey*, Award No. ARB/02/5 (2007)

³¹ *Libyan Americo Oil Company (LIAMCO) v. The Libyan Arab Republic*, YCA 1981, at 89 et seq.

³² *Metalclad Corporation v. The United Mexican States*, ICSID Case No. ARB(AF)/97/1

Metaleclad neturi teisės eksploatuoti sąvartyno, nepaisant to fakto, jog projektas buvo pilnai parengtas ir patvirtintas federalinės vyriausybės, Meksika turi būti laikoma taikiusi priemones prilygstančias nusavinimui.“ *CME v. Czech Republic*³³ byloje išaiškinta, jog turto nusavinimas gali pasireikšti užsienio investuotojui priklausančio turto naudos neutralizavimu. Šioje byloje tribunolas nurodė, kad *de facto* ekspropriacija ar netiesioginė ekspropriacija, yra, pavyzdžiui, priemonės, kurios neįtraukia akivaizdaus nusavinimo, tačiau kurios efektyviai neutralizuoja turto, priklausančio užsienio investuotojui naudą, bei yra ieškinių dėl ekspropriacijos dalykas. Tai neginčytina pagal tarptautinę teisę. Tribunolas konstatavo, jog tai kas buvo sunaikinta, tai komercinę vertę turinti investicija. Šioje byloje Tribunolas citavo minėtą *Metaclad* bylą dėl netiesioginės ekspropriacijos nurodydamas, kad slapti ar atsitiktiniai trukdžiai susiję su turto naudojimu, kurie atima iš savininko visą ar svarbią dalį valdymo teisės ar pagrįsto tikėjimo ekonomine nauda iš turto laikomi ekspropriacija.

*Ronald S. Lauder v. The Czech Republic*³⁴ byloje buvo taip pat konstatuota, jog nusavinimas yra priemonė, kuri efektyviai neutralizuoja turto turėjimą. Tribunolas taip pat pritarė netiesioginės ekspropriacijos sąvokai nurodydamas, jog netiesioginė ekspropriacija ar nacionalizacija yra priemonė, kuri neįtraukia akivaizdaus nusavinimo, o kuri efektyviai neutralizuoja turto turėjimą. *Amoco International Finance Corp. v. Iran*³⁵ byloje buvo teigiama, jog ekspropriacija gali apimti bet kokias komercines teises. Šioje byloje buvo pateiktos Irano ir JAV pretenzijos. Tribunolas pasisakė dėl teisių, kylančių iš koncesijų sutarties - Ekspropriacija, gali būti apibūdinta kaip privalomas nuosavybės teisių perdavimas, bei gali apimti bet kokias teises, kurios gali būti komercinio sandorio objektu. Europos Žmogaus Teisių Teismo byloje *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*³⁶ buvo nustatyta, jog nesant įrodymų, kad valstybė siekė kontroliuoti naudojamą nuosavybę ar ją paimti, tačiau suvaržant asmens teises turimo turto atžvilgiu, EŽTT valstybės veiką kvalifikuoja kaip trukdymus naudotis nuosavybe.

Taigi, bendrai sutinkama, jog platus spektras priemonių nukreiptų prieš investuotojus veda į netiesioginę ekspropriaciją³⁷. Be kita ko, ekspropriacija yra prievartinis privačios nuosavybės paėmimas individualiu administraciniu aktu; nacionalizacija – plataus masto nuosavybės paėmimas įstatymu visuomenės poreikiams; netiesioginė (arba sėlinanti) ekspropriacija nėra aiškiai apibrėžta, bet tai gali būti įvairios priemonės, kurios nepaima nuosavybės, bet nebeleidžia ja naudotis ir gauti naudą.

³³ *CME v. Czech Republic*, Partial Award, 13 September 2001

³⁴ *Ronald S. Lauder v. The Czech Republic*, Award, 3 September 2001

³⁵ *Amoco International Finance Corp. v. Iran*, 14 July 1987, 15 Iran - US C.T.R. 189.

³⁶ *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, Judgment 23 September 1982. Application no. 7151/75

³⁷ Žr. plačiau - Alvarez, Guillermo Aguilar, and William W. Park. "New Face of Investment Arbitration: NAFTA Chapter 11, The." *Yale J. Int'l L.* 28 (2003): 365; Hober, Kaj. "Investment Arbitration in Eastern Europe: Recent Cases on Expropriation." *Am. Rev. Int'l Arb.* 14 (2003): 377-571; Wagner, J. Martin. "International investment, expropriation and environmental protection." *Golden Gate UL Rev.* 29 (1999): 465; Daujotas.R. Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas. Eugrimas (2015);

Išvados

Yukos Arbitražo tribunolo sprendimas nustato būdą, kuriuo tarptautinė teisė gali būti taikoma siekiant apsaugoti užsienio investuotojus nuo netinkamo valstybės interesų kišimosi. Jis atskleidžia subtilius būdus, kuriais kišimasis gali atsirasti per teisėtus procesus (mokesčių sistema) ir kaip tarptautinė teisė gali būti naudojama kovai su valstybės kišimusi (jei pakankamai lūkesčių buvo įdėta struktūruojant pirminę investiciją).

Arbitražo tribunolas nustatė testą, kuriuo galima nustatyti ar mokestis, kuris pagal savo pobūdį yra susijęs su mokesčių mokėtojo pinigų paėmimu, prilyginamas ekspropriacijai pagal tarptautinius standartus: jei tariamas mokesčių surinkimas yra dalis priemonių, skirtų siekiant atimti nuosavybę už norminius suvaržymus, tai galėtų būti laikoma ekspropriacija atsižvelgiant į investicijų sutarties apsaugos tikslus.

Nors Rusijos Federacija teigė, kad pagal ECS 21 straipsnį „apmokestinimo priemonės“ buvo plačiai „iškirptos“ iš Arbitražo tribunolo jurisdikcijos, tas pats straipsnis numatė ekspropriacijos „mokesčius“ ir kitas nusavinimo mokestines priemones. Todėl galima teigti, kad Arbitražo tribunolas turėjo jurisdikciją tik ieškiniams dėl mokestinio nusavinimo. Kadangi ieškovai skundė ne mokestines priemones, bet platesnes ekspropriacines priemones, todėl tribunolas turėjo kompetenciją nagrinėti investicinį ginčą. Kaip nurodė tribunolas, Rusijos Federacijos nesąžiningus veiksmus sudarė ne mokestinės priemonės, bet priemonės „prisidengiant mokestiniu apdaru“, kuriomis buvo siekiama priversti Yukos prie bankroto, pasisavinti jos turtą ir politiškai pakenkti jos generaliniam direktoriui.

Galima pastebėti, jog Yukos arbitražas ir jame pateiktos išvados yra svarbios tiek investuotojams, tiek ir valstybėms priimančioms investicijas. Yukos arbitraže suformuota investicinių arbitražų tribunolų praktika gali turėti didelės įtakos valstybėms priimant su viešosiomis funkcijomis susijusius sprendimus, tokius kaip mokesčių sistemos pakeitimai ar pernelyg didelių mokestinių baudų skyrimas. Yukos arbitražas identifikuoja ir pateikia testą, kuriuo galima nustatyti ribą tarp valstybės viešųjų funkcijų vykdymo ir tarptautinės teisės nustatytų apribojimų investuotojų gerovės atžvilgiu.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014
2. Energetikos Chartijos Sutartis, Valstybės žinios, 1998-07-24, Nr. 66-1912
3. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, Valstybės žinios, 2002-02-06, Nr. 13-480
4. Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatymas, Valstybės žinios, 1999-07-09, Nr. 60-1948

Specialioji literatūra

5. Daujotas.R. Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas. *Eugrimas* (2015);
6. Energy Charter Secretariat. *The Energy Charter Treaty and Related Documents*. Energy Charter Secretariat, 2004
7. Konoplyanik, Andrei, and Thomas Walde. "Energy Charter Treaty and its role in international energy." *J. Energy Nat. Resources L.* 24 (2006): 523
8. Wälde, Thomas W. "Investment Arbitration Under the Energy Charter Treaty—From Dispute Settlement to Treaty Implementation." *Arbitration International* 12.4 (1996): 429-466
9. Sinclair, Anthony C. "The origins of the umbrella clause in the international law of investment protection." *Arbitration international* 20.4 (2004): 411-434
10. Walde, Thomas W. "Umbrella Clause in Investment Arbitration: A Comment on Original Intentions and Recent Cases, The." (2005)
11. Alvarez, Guillermo Aguilar, and William W. Park. "New Face of Investment Arbitration: NAFTA Chapter 11, The." *Yale J. Int'l L.* 28 (2003): 365
12. Legum, Barton. "Innovation of Investor-State Arbitration under NAFTA, The." *Harv. Int'l LJ* 43 (2002): 531;
13. Staff, Marcia J., and Christine W. Lewis. "Arbitration Under NAFTA Chapter 11: Past, Present, and Future." *Hous. J. Int'l L.* 25 (2002): 301
14. Daujotas, R. Investicijos samprata pagal 1965 m. konvenciją dėl valstybių ir kitų valstybių piliečių ginčų investicijų srityje sprendimo, Teisė. ISSN 1392-1274. 2013., t. 87;
15. Daujotas, R. Jurisdikcija racione personae tarptautiniame investicijų arbitraže – teisėtas veiklos planavimas ar piktnaudžiavimas teise? Teisė ISSN 1392-1274. 2013, t. 86

16. Horn, Frank. *Reservations and interpretative declarations to multilateral treaties*. Vol. 5. North Holland, 1988;
17. Gibson, T. Russell. "True Fiction: Competing Theories of International Legal Legitimacy and a Court's Battle with Ratione Temporis." *Loy. LA Int'l & Comp. L. Rev.* 29 (2007): 153;
18. Chua, Adrian, and Rohan Hardcastle. "Retroactive Application of Treaties Revisited: Bosnia-Herzegovina v. Yugoslavia." *Netherlands International Law Review* 44.03 (1997): 414-420
19. Lukashuk, Igor I. "The principle Pacta sunt servanda and the nature of obligation under international law." *American Journal of International Law* (1989): 513-518;
20. Schachter, Oscar. "The twilight existence of nonbinding international agreements." *American Journal of International Law* (1977): 296-304;
21. Yackee, Jason Webb. "Pacta Sunt Servanda and State Promises to Foreign Investors Before Bilateral Investment Treaties: Myth and Reality." *Fordham Int'l LJ* 32 (2008): 1550
22. Saggi, Kamal, and Beata K. Smarzynska Javorcik. *Does it matter where you come from? Vertical spillovers from foreign direct investment and the nationality of investors*. World Bank Publications, 2004;
23. Metzger, Stanley D. "Nationality of Corporate Investment Under Investment Guaranty Schemes--The Relevance of Barcelona Traction." *American Journal of International Law* (1971): 532-543;
24. Burgstaller, Markus. "Nationality of Corporate Investors and International Claims against the Investor's Own State." (2006);
25. Waibel, Michael, ed. *The Backlash against Investment Arbitration: Perceptions and Reality*. Kluwer Law International, 2010;
26. Alexandrov, Stanimir A. "The "Baby Boom" of Treaty-Based Arbitrations and the Jurisdiction of ICSID Tribunals: Shareholders as "Investors" and Jurisdiction Ratione Temporis." *The Law and Practice of International Courts and Tribunals* 4.1 (2005): 19-59;
27. Moreland, Mary L. "Foreign Control and Agreement under ICSID Article 25 (2)(B): Standards for Claims Brought by Locally Organized Subsidiaries against Host States." *Currents: Int'l Trade LJ* 9 (2000): 18;

28. Kingsbury, Benedict, and Stephan Schill. "Investor-state arbitration as governance: fair and equitable treatment, proportionality and the emerging global administrative law." (2009);
29. Tudor, Ioana. *The fair and equitable treatment standard in the international law of foreign investment*. Oxford University Press, 2008;
30. Schreurer, Christoph. "Fair and equitable treatment in arbitral practice." (2005);
31. Westcott, Thomas J. "Recent practice on fair and equitable treatment." (2007)
32. Alvarez, Guillermo Aguilar, and William W. Park. "New Face of Investment Arbitration: NAFTA Chapter 11, The." *Yale J. Int'l L.* 28 (2003): 365;
33. Hober, Kaj. "Investment Arbitration in Eastern Europe: Recent Cases on Expropriation." *Am. Rev. Int'l Arb.* 14 (2003): 377-571;
34. Wagner, J. Martin. "International investment, expropriation and environmental protection." *Golden Gate UL Rev.* 29 (1999): 465

Jurisprudencija

35. *Hulley Enterprises Limited (Cyprus) v. The Russian Federation*; Final Award of 18 July 2014, *Yukos Universal Limited (Isle of Man) v. The Russian Federation*; Final Award of 18 July 2014, *Veteran Petroleum Limited (Cyprus) v. The Russian Federation*, Final Award of 18 July 2014,
36. *Yukos Universal Limited prieš Rusijos Federaciją*, PCA bylos nr. AA227, arbitražas pagal 26 Energetikos chartijos sutarties straipsnį ir UNCITRAL arbitražo taisykles, 1976m. (Preliminarus sprendimas dėl jurisdikcijos ir priimtimumo, 2009 m. lapkričio 30d.);
37. *Tokios Tokelės prieš Ukrainą*, ICSID bylos nr. ARB/02/18;
38. *Plama Consortium Limited v. Bulgaria* (ICSID Case No. ARB/03/24) ;
39. *Siemens A.G. v. The Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/02/8
40. *LG&E Energy Corp., LG&E Capital Corp., and LG&E International, Inc .v. Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/02/1
41. *Lanco International Inc. v. The Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/97/6
42. *Limited Liability Company Amto v. Ukraine*, SCC Case No. 080/2005
43. *Saluka Investments B.V. v. The Czech Republic*, UNCITRAL;
44. *CMS Gas Transmission Company v. The Republic of Argentina*, ICSID Case No. ARB/01/8
45. *Metalclad Corp. v. Mexico*, ICSID Case No. ARB(AF)97/1, Award, 30 August 2000

46. *Total S. A. v. Argentina*, ICSID Case No. ARB/04/01, Decision on Liability, 27 December 2010
47. *Occidental Exploration and Production Company v. Ecuador*, UNCITRAL/LCIA Case No. UN 3467, Final Award, 1 July 2004
48. *CMS Gas Transmission Company v. Argentina*, ICSID Case No. ARB/01/08, Award, 12 May 2005
49. *LG&E Energy Corp et al. v. Argentina*, ICSID Case No. ARB/02/1, Decision on Liability, 3 October 2006
50. *PSEG Global, Inc., The North American Coal Corporation, and Konya Ingin Elektrik Uretim ve Ticaret Limited Sirketi v. Turkey*, Award No. ARB/02/5 (2007)
51. *Libyan American Oil Company (LIAMCO) v. The Libyan Arab Republic*, YCA 1981, at 89 et seq.
52. *Metalclad Corporation v. The United Mexican States*, ICSID Case No. ARB(AF)/97/1
53. *CME v. Czech Republic*, Partial Award, 13 September 2001
54. *Ronald S. Lauder v. The Czech Republic*, Award, 3 September 2001
55. *Amoco International Finance Corp. v. Iran*, 14 July 1987, 15 Iran - US C.T.R. 189.
56. *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, Judgment 23 September 1982. Application no. 7151/75